

SOVYET RUSYA GEZİSİ

Doç. Dr. Gülden ERTUĞRUL x

(Batum, Tiflis, Gence, Bakû ve Moskova-19 Temmuz-5 Ağustos 1990)

19 Temmuz 1990'da eşimle birlikte davetli olarak gittiğimiz Sovyet Rusya seyahatinden çok iyi izlenimler ile döndük. O güne kadar Rusya bizim için kapalı bir kutu ve ulaşılmaz bir ülke idi. Oralara gidebilmek gerçek dışı gelirdi bana. Buna rağmen çok yakınlığımızda bir medeniyetin varlığını hep hissetmiş ve bir gün oraları da görmeyi çok istemiştim.

Sarp'a Erzurum Artvin yolu ile dört-beş saatte vardıktan sonra hiç bekletilmeden sınırı geçtik. Rus gümrüğünde çok düzgün bir Türkçe ile bizimle konuşan memur dikkatimi çekmişti. "Türkmüsünüz" diye sordum. "Hayır Azeriyim" diye cevap verdi. üzerimizde ziynet ve döviz olarak ne varsa açıkladık ve liste yazıp verdikten sonra yola devam ettik. Türkiye'ye gitmek için sıra sıra bekleyen pek çok Rus arabası vardı. Türkiye'den Rusya'ya gitmek isteyen ise hemen hemen hiç yoktu. Ne Türk tarafında, ne de Rus tarafında dinlenme tesisi veya düzgün bekleme yerleri yoktu. Türk tarafındaki yeni gümrük binası iyi fakat eksik sayılırdı. Orada dinlenme tesislerinin yapılması bir ihtiyaç halindedir.

Yolumuzda ilerledikçe bol yeşilli ve düzlükler dikkatimi çekti. Yol kenarlarında domuz yavruları sevimli sevimli dolaşıyor, insanlar da rahat hareket ediyorlardı. Biz Çoruh Nehri ve beş altı ayaklı bir köprüyü de geçtikten sonra, ağaçların bollaşğını ve insanların giyim tarzının da değiştiğini gördüm. Türkiye'de Karadeniz sahillerinde küfe taşıyan kadınlar burada yoktu. Kadınlar örtüsüz ve serbest hareket etmekte idiler. Kısa sürede Batum'a girdiğimizde bunun Erzurum Kars yolculuğundan daha kısa ve rahat olduğunu düşündüm. Önünde dizi dizi beyaz çiçek açmış manolya ağaçlarının süslediği, denize kadar varan yolun hemen karşı tarafındaki oval görünümlü Intourist oteline vardığımızda hava ılık ve nemli, tam Karadeniz iklimine has özelliğini taşımaktaydı. Koyu yeşil ve kalın manolya dizilerinin bitiminde gördüğümüz Karadeniz sahili en sakin ve uysal halinde idi ve kumsalda yüzmeye gelen insanları görebiliyordum.

Ağaçların hemen gölgesinde bebek arabaları ile anneler hiç acelesiz yürümekteydiler. Ilık ve rüzgarsız havada bir durgunluk vardı. Eşyalarımızı yerleştirir

x Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyat Öğretim Üyesi

yerleştirmez, İngilizce konuşan tercümanlarımızın eşliğinde şehri dolaşmaya gittik. İlk önce manolyalı yoldan yürüyüp denize doğru sonra da limana doğru yürüdük ve bir yerde pek de lezzetli olmayan bir dondurma yedik. Oteldeki akşam yemeği daha iyi idi. İçi fıstık doldurulmuş patlıcan dolması ve fasulye ezmesi olan lobiya (Fasulye) bana değişik gelmişti. Lokantada Gürcülerin konuştuğu Gürcüce kulağıma çok yabancı idi. Kendi alfabelerini ve Rus alfabesini de kullandıklarını söylediler. Gürcü alfabesi Rus alfabesinden de zormuş. İlk günden "tamata" yemekte masa başkanı, ve "didi madluba", çok teşekkür ederim gibi kelimeleri öğrenmiştim. Batum'daki Acaristan başbakanına bir nezaket ziyaretinde bulunarak, kendilerine nazik davetlerinden dolayı teşekkür ettikten sonra, aynı şehirde bulunan Türk konsolosluğunu da ziyaret ettik.

Tiflis'e gitmeden önceki Batum ziyaretimiz kısa sürmüştü. Bu arada orada bir mes-cite giderek ibadet eden az sayıdaki Gürcü Türklerini (müslümanlarını) de izledik. Dönüşte Batum tiyatrosunu, yunusların oynatıldığı Dolfinarium'u içinde köpek balıklarından tutum da çok çeşitli balıkların yüzdüğu Batum Akvaryumunu da gezdik. Çıkuğığımız Batum tepelerinde yamaçlardaki rengarenk ve çok canlı ortanca çiçekleri, sımsıkı yeşillik örtüsü içinde top gibi başlarını çıkarmıştular. Bu tepelerin tabii botanik bahçesi haline getirildiğini söylediler. Batum'un yeşillikleri ve çiçekleri olduğu kadar Tiyatro binasının içi ve dış yapısı da beni etkilemişti. Süslü sütunlu iş salonunun parkeleri çok düzgün ve yıldız şeklinde açık ve koyu desenli idi. Tavanlar yaldızlı ve oymalı süslemeler ile donatılmıştı. Esas iç salon adım adım yukarı urmanılarak yerleştirilmiş koltuklarının kadife rahatlığı ile pek sessizdi. Kadifelerin kırmızı ve gri, mavi tonları göz alıcı, perdedeki İncüden esinlenerek canlandırılmış bir hikâyenim resimleri ise neredeyse hareket edecek gibiydiler. Bize orada Nazım Hikmet'i de oynadıklarını söylediler ve ne gibi Türk tiyatro eserlerinin bulunduğunu sordular. Televizyonda izledikleri ve Aydan Şener'in oynamış olduğu bir Türk filmi dizisini çok beğendiklerini söylediler. Tiyatroyu gezdikten sonra, Erzurum'a çok yakında olan bu şehirdeki gibi bir tiyatro binasının Erzurum'da bulunmadığına esef ettim. O binanın mimari tarzı da İtalya'da görülebilecek Roma devri binalarının andırmaktaydı, yani taş sütunlardan yapılmış ve oymalarla süslenmişti. Sanırım, bir sanat tarihçisi veya arkeolog çok daha iyi değerlendirirdi.

Gezerken etrafta bizdeki gibi zengin ve dolu vitrinler göremediğim için, sokakta gördüğüm insanları izlemeyi uygun buldum. daha önce de belirttiğim gibi hanımlar serbest ve örtüsüzdü. Şık ve siyah dantelden eteklikler ve değişik penye bulüzler ve bantlı rıgan siyah sandaletler giydiklerini çok gördüm. Gençler kot pantolon ve etek giyiyor-dular. Bunları Türkiye'de bilhassa Erzurum'da saulanlara çok benzettim. Sokaklarda kılıksız gezen hiç kimseye rastlamadık. Saçları kahverengi, tenleri beyaz, burunları kıvrık, fakat gözleri güür kırpıklı ve etkileyici idi. Tercümanımız olmasa peşimize düşüp bizden dolar satmamızı isteyen güzelce bir kızdı da zor kurtulacaktık. Lokantalarda hanımların hizmet etmesi bizim Erzurum'da alışık olmadığımız bir görüntü idi. Hepsi de oldukça kilolu, enine boyuna, hallerinden memnun görünen bayanlardı. Hepsi düzenli çalışıyorlardı. Gürcülerin her yemekte içkiyi bol bol içtiklerini de belirtmem gerekiyor. Su yerine şerbet ve şarap tüketildiğini gördüm. Masada yemekte bulunan herkesin şerefine ve ölmüşlerin de adı zikredilerek, ruhlarına kadeh kaldırdı, kadehi sonuna kadar

çmek adetti. Bunu biz asla başaramadık. Onlar gibi kadehi sonuna kadar bitirmemenin kabalık olduğunu vurgulamalarına rağmen, biz buna alışık olmadığımızı söyleyerek özür diledik.

Gidişte ve dönüşte bir diğer konaklama yerimiz "Tiblisi" yani Tiflis idi. Batum Tiflis arasında trafik yoğundu. Benzin sıkıntısı olmakla birlikte bize bu sıkıntıyı hiç hissettirmediler. Yol boyunca yeşillikler ve ormanlık alan daha da artarak devam etti. Manzara çok güzeldi. Düzlüklerin yerini dağlar almaya başlamıştı. Bu şehrin Karadeniz sahilinden 250 km. içeride, doğuda olduğunu öğrendik. Tiflis şehrini çevreleyen dağlardan birisi olan Tabori dağından sağlıklı yararlı kaplıca suları akmaktaydı. Bu sular otuz adet idiler ve buna ilâveten artezyen kuyuları da bulunmaktaydı Batum'da olduğu gibi bu şehirde ısı kış aylarında bile nadiren sıfırın altına düşmektedir ve kar nadiren görülmektedir. (1)

Batum ve Tiflis'de gördüğüm kara kaş ve kara gözlerin kökenini sorduğumda; bu yörenin pek çok işgale uğradığını öğrendik. Batum'un I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlıların elinde bulunduğunu biliyoruz. Gürcistan Cumhuriyeti'nin başkenti olan Tiflis de işgallere uğramıştı. Sırasıyla Cengizhan ve Timurlenk, daha sonra Acemler ve Türkler'in buraları istila ettikleri kaydedülmüştür. Hatta kral VIII. George'nin Türk hakimiyetini yıkmak ve şehrin ticaret olanaklarını genişletmek için Avrupalı krallıklar ile işbirliği ettiğini ve bu uğurda boşuna çaba gösterdiğini Georgy Khutsishvili kitabında bahsetmiştir. Aynı eserde, işgaller altında bölünmesine rağmen Gürcistan'ın manevi merkezinin Tiflis olduğu ve bu şehrin ulusunun politik ve kültürel geleneklerini sürdürmesinde etkin bir rol oynadığı kaydedilmektedir. 1860'da ki Rus kurtuluş hareketi Gürcü toplumunu da etkilemiş ve Tiflis, Gürcü kurtuluşunun merkezi durumuna gelmiştir. Bu hareket Rus Üniversitelerinde okuyan kişilerce desteklenmiş ve onlar Gürcistan'a Rus kökenli ihtilalci ve demokratik fikirleri benimsetecek kültürel ortamı sağlamışlardır. 1783'den itibaren Rus himayesine giren Gürcistan'ın doğu kısmı, 1801'de tamamen Rus hakimiyetine girmiş ve daha sonra diğer Gürcü bölgeler de buna katılmıştır. İlk önce Mart 1922 de, Gürcistan Ermenistan ve Azerbaycan, Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federe Birliğini kurmuş, daha sonra 30 Aralık 1922'de ise bu Cumhuriyetler Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde, Rus Federasyonuna katılmışlardır. Rus anayasası 1936 da Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın bağımsız cumhuriyetler olarak S.S.C.B'ye katılmış olduklarını ilân etmiştir.. Böylece Transkafkasya Cumhuriyeti de ortadan kalkmıştır,

Sovyet hakimiyeti sağlanır sağlanmaz değişimler kendini göstermiştir. Endüstri, arazi, demiryolları, bankalar ve büyük özel evler millileştirilmiş ve binlerce işçi ailesi bannaklarından alınarak daha iyi evlere taşınmışlardır.

Anlatılanlara göre onarım ve gelişmeyi sağlayabilmek için büyük çapta plânlar yapılmış ve köprüler, barajlar toplu yerleşimi sağlayan apartmanlar, okullar, stadyumlar,

(1) Georgy Khutsishvili

Tbilisi A Guide-Translated by Liv Tudge (Planeta Publishers, Moscow 1989) s: 11

hastaneler, yollar, parklar, sinemalar, idari merkezler inşa edilmiştir. Gürcistan'a Marksist-Leninist Enstitüsü yapılmış ve Tiflis tek başına Sovyet Rusya'nın önemli bir endüstri ve bilimsel merkezi haline gelmiştir.

Tiflis'de onbir yüksek eğitim kuruluşu bulunmaktadır ki, buna Üniversite dahildir. Polyteknik Enstitüsü, Ziraat Enstitüsü, Tıp Enstitüsü, Veterinerlik Araştırma ve Eğitim Enstitüsü, birer meslek Üniversitesi niteliğindedirler. Sosyal ve sportif faaliyetler de Tiflis'in akademik ve kültürel hayatını teşkil etmektedir.

Tiflis Opera ve Balesi, Gürcistan Filarmonik Orkestrası, Gürcistan Radyo ve Televizyon Orkestrası, Devlet Korosu, Oda Orkestrası, Halk Orkestrası, Devlet Akademik Folklor Grubu ve Devlet Şarkı ve Dans Grupları dünyaca bilenen sanat topluluklarını teşkil etmektedir.

Tiflis de sağlık hizmetleri de en önemli konular arasındadır. Bu şehirde 60'ın üstünde hastane, 170 dispanser ve klinik, kadın ve çocuklar için 60 danışma merkezi ve onbin kişiye 101 doktor ve 143 sağlık hizmetlisi bulunmaktadır. Gürcistan'da ve Sovyetler Birliği'nde sağlık hizmetleri ücretsizdir.

Kayda geçmiş bütün bu gelişmelerin olumlu teşebbüsler olduğu şüphe götürmez gerçeklerdir. Ancak Batum ve Tiflis gezimiz sırasında, Gürcistan'da yeni bir takım gelişmeleri de izlemiş bulunuyoruz. Gürcüler Lenin heykellerini artık kaldırmış olduklarını gösterdiler. Rus kaba kuvveti altında ezilip ölmüş vatandaşları için kaldırım taşların siyaha boyayarak ve siyah çadırlar kurarak, siyah giyinen kadınlar yas tutmaktaydılar. Gürcistan'da insanlar bağımsızlıklarını istemekteydiler ve bunu kazanacaklarından da emin görünmekteydiler. Ekonomik sıkıntı, temizlik malzemelerinde, sınırlı olarak da giyim kuşam aksamında kendini göstermekteydi. Erzurum'da ki gibi zengin vitrinler, şık kumaşlar ve kürkler, mutfak araçları ve uzayıp giden altın ve ziynet dükkânları hiç görünürde yoktu. Bir müzede silahlı bir görevli refakatinde, sadece biz, cam ardından bir kaç burma altın bilezik ve düğmeler izledik. Ya Erzurum'da eksik olan ne idi? Batum'daki gibi bir tiyatro binası, zengin kültürel faaliyetler, özel bir stilde ve özenle yapılmış taş binalar, çok gelişmiş bir metro ve doğanın yeşilliği ve temizliği idi. Gerek Batum'da gerekse Tiflis'te doğal güzelliklerinin ve yeşilliğin alabildiğince korunmuş olduğunu, ağaçların bolluğundan ve çiçeklerin güzelliğinden anlamak mümkündü.

Gürcüler bize refakat ederek, bizi süratle Azerbaycan sınırına yetiştirdiler. Azerbaycan'a yaklaştıkça toprağın yeşilliğini kaybettiğini, ağaçların seyredildiği ve yeşil rengin yerini kahverengi toprak rengine terkettiği seyrettim. Yer yer akan derelerin kenarlarında kavak ağaçları dizilmişti. hava kuraklaşmaya veyoğun nemini kaybetmeye başlamıştı. Sanki Anadolu'ya yol alıyor gibiydik. Manzaralar bunu gösteriyordu. Sınıra vardığımızda bizi hiç ummadığımız bir sürpriz bekliyordu. Azeri polisi bizi "hoş geldiniz öz vatanınıza " diyerek karşıladı. Bakü Akademiler Başkanı Prof. Eldar Salayev ve ünlü şair Prof. Aslan Aslanov ile birlikte bir konvoy bizi karşılamaya gelmişti. Sınırdaki köprünün (ki bu köprü Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan hududundadır), Azerbaycan

tarafından bize ikramda bulunuldu ve karakoç kurban edildi. Bundan sonra her durduğumuz yerde yemekler ikram edildi. Sevimli Azeri lehçesini az bir gayretle anlamak mümkündü. Kendimizi Türkiye'nin bir parçasındaymış gibi hissettik ve çok duygulandık. Bir kaç saat ilerledikten sonra çok yüksek ceviz ağaçlarının bulunduğu, yeşil çimenli bir piknik alanında sofralar kuruldu ve lezzetli yemekler yenilip Azerbaycan'ın şampanyası ve şerbetleri içildi. Sofra boyunca udlar çalınıp, aşıklar söyleşti. Bu Azerbaycan'ın geleneksel bir özelliği ve kültürünün bir parçası idi ve bizde unutulmuş bir adet olmalıydı. Azeri şair Prof. Aslan Aslanov da çeşitli şiirler okudu. Yemek boyunca sunulan şiir ve müzik ziyafetini unutmak mümkün değildi. Yurt dışında çok seyahat ettik, fakat böyle bir şeye hiç rastlamamıştık ve rastlayamadık da. Daha sonra Gence'de konakladık. Ertesi gün yola devam etmeden oradaki bir Azeri evinde Türk Müziğinin dinlendiği, Sezen Aksu'nun kasetlerinin çalındığını gördüm ve dinledim. İnsanlar rahat, misafirperver ve sevecen davranıyorlardı. Kasabada ki evlerin avluları genişti ve duvarlarla çevrelenmişti. Evler tek katlı, içleri birkaç odalı, mutfak ve banyoları geniş, salonları muntazam, yıldız desenlerinde parke döşemeli ve mobilyalar oymalı, cilalı türden idi. Bahçeleri duvarlar ile çevrili evler, gittiğimiz yol boyunca devam etmekteydi. Yoldaki, çocuklar sepetle meyva ve pide ekmeği satıyorlar, gülyüz gösteriyorlardı. Gence içinde uğradığımız bir camideki çocuklardan bazı ayetleri ve duaları okumaları istendi. Onlar da bu isteği yerine getirdiler. Burada Kominizmin gelişinden sonra diğer dini faaliyetlerle birlikte İslamiyetin de yasaklandığını, son yıllarda izin verildiğini öğrendik.

Gence, Bakû arasında gittiğimiz Gököl, etrafı ağaçlarla çevrelenmiş, pek durgun ve sakin bir yerd. Öğle sıcağında dahi dinlendirici ve sakinleştirici bir özelliği vardı. Çünkü çok sessizdi. Buraya ayrı ayrı vasıtalarla binerek, silahlı korumaların eşliğinde gittik. Çünkü civardaki Ermeni köylerinden yoldan geçenlere ateş açılmaktaymış, etrafta, yer yer ağaçların gölgelerinde piknik yapanlar vardı, onlara katılıp konuştuk. Ziyaretçilerin endişelenmediklerini gözledim. Gezimiz hadisesiz geçmişti. Bundan sonra Bakû yolculuğumuz başladı.

Gence'den çıktıktan sonra Nizâmî'nin türbesine çiçek koyduk ve yolumuza devam ettik. Gün ilerleyip, karanlık iyice bastığı zaman Şamahı şehri doğusunda, Ceryan-geçmez Dağlarında, Acısu dere kenarında, muhtemelen Birinci Dünya Harbi sıralarında, yaralanıp oraya kadar sürünerek gelen ve orada şehit olan bir Türk subayının son yıllarda yapılmış kabri ziyaret edildi. Gerek Prof. Aslan Aslanov, gerekse Prof. Eldar Salayev buna çok önem vermekteydiler.

Bakûya gece bir hayli ilerledikten sonra varabildik. Bakû, Tiflis ve Batum ile kıyaslanamayacak kadar gelişmiş ve güzeldi. Büyük, lüks Moskova oteline yerleştikten sonra, pencerelerden denize bir göz atıldığında, küçük gri renkte gemileri olan bir savaş filosunun limanda demirlemiş olduğunu gördüm. Gece lambalarını yakıp etrafı ıslık ıslık aydınlatıyorlardı. Şehir burada bir tablo gibi ayaklar altına serilmişti. Penceresinden şehri seyrettiğim oda, yerleştiğimiz dairenin çalışma odasıydı. Yerde duvardan duvara desenli bir fabrika halısı, geniş ve rahat büyük koltuklar maun bir yazı masası, televizyon ve şık bir piyano bulunmaktaydı. İlerideki odaya ise buzdolabı, şık bir müzik seti ve yemek odası takımı konmuştu. Yatak odası, banyo ve tuvaletleri geniş ve rahatı.

Ziyaret ettiğimiz Azeri evlerinde hep birer piyanoya rastladık. Müzik kültürüne önem verdikleri belli oluyordu. Televizyonda izlediğim Azeri halk dansları, giyim kuşam zerafeli ve hareketli adunları ile Azeri zevkini yansıtmaktaydı. Onbeş katlı modern binanın geniş lobisine indiğimde, duvarda bana tanıdık gelen bir poster gözümce çapı. Uzaktan bir Türk müziği kulağıma gelmekteydi. Yaklaşığımda bu posterin İbrahim Tadıses'e ait olduğunu anladım. Otelde çoğunlukla bayanlar hizmet emekleydiler. Bunların arasında Ruslar da bulunmaktaydı.

Bakü'da örtünmüş kadına hiç rastlamadım. Giyimleri mevsime göre ayarlanmış, yazlık hafif pamuklu giysilerdi. Azeri kadınlarının saçlarında kına kızılığını farketmemek mümkün değildi. Gülümsediklerinde altın kaplama dişlerini gençlerinde bile görmek mümkündü. Bir kazak aşığı'nın tüm ön dişlerinin alundan olması beni hayrete düşürmüştü. Onun gülümsemesi beyaz değil altındandı. Altın ziynet eşyası göremedik, fakat altın dişi çok fazla gördük.

Azerbaycan'a ait takıları Azerbaycan Tarih Müzesinde izlemek mümkün. Teşkâri altın kolye ve küpeler, değişik kaşlı gümüş kemerler, mekik bir elmas yüzük, 19.uncu yüzyıldan kalma idi. Takılar M.Ö. 11.inci yüzyıla kadar inmekteydi ve çok hünerli eller tarafından yapıldıkları belli olmaktadır. Azerbaycan Tarih Müzesinde Azeri giysilerini görmek mümkün. Genç kızların ve evli kadınların giysileri farklılık göstermekteydi. Erkeklerin giysileri de sosyal seviyelerine göre değişmekte idi. 17.inci yüzyılda Azerbaycan'ın pek çok şehrinin ipek üretiminde ilerlemiş olduklarını öğreniyoruz. (2) 19.uncu yüzyıla kadar Azerbaycan'ın işlemeli kadama, sim sarmalı, tafta ve ipek takımlarındaki desenler, Osmanlı kadın giysilerinin işlemeli mouflerini anımsatmaktadır. Bu moufler modernize edilerek yeni kıyafetlere de uygulanabilir.

Yine Azerbaycan Tarih Müzesinde ki halı koleksiyonu izlenmeye değer. Arkeolojik kaynakların belirttiğine göre halı sanatı çok eskilere inmektedir. M.Ö.9. uncu yüzyıldan itibaren halı sanatının çeşitli özellikler göstererek gelişip ilerlediği, Antik Yunan, Roma ve Arap kaynaklarında, örneğin Herodot, Xenophon ve Al-Mugadaasi gibi yazarlar tarafından kaydedilmiştir. (3) Azerbaycan halıları dört ana gruba ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla,

- 1- Kûba Şirvan (Bakü ve Şirvan'da üretilmektedir.)
- 2- Gyanda-Kazak (Gyandja ve Kazak da üretilmektedir.)
- 3- Karabakh (karabağ) (Karabağ, Şuşa ve Cebrail'de üretilmektedir.)
- 4- Tebriz (tebriz ve Ardebil'de üretilmektedir.)

(2) Azerbaijan National Costume Reics of Azerbaijan Material culture (4)

The Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR, The Museum of Azerbaijan History. s. 30)

3- Carpets: Momuments of Azerbaijan Material Culture Series (2)

(Academy o Sciences of The Azerbaijan SSR Azerbaijan Nistory Museum)

Birbirinden güzel halı çeşitlerinin içinde, birisindeki atlı resimlerinin bir hikâyesinin de bulunduğunu öğreniyoruz. Bu halı 19.uncu yüzyılda dokunmuş, Tebriz-Güney Azerbaycan'a ait bir halıydı. Buna benzer resimli muhtelif halılar ve geometrik desenli çeşitli halılar bulunmaktaydı.

Günümüzde Azerbaycan'ın en büyük halı desencililiği ustasının Latif Kerimov olduğunu belirtmek gerekmektedir. Kendi dalında Kerimov yalnız Rusya çapında, değil, dünya çapında da büyük bir ustadır. (4) Kendisini atelyesinde gördük ve bizzat imzalamış olduğu tanıtıcı kitabını da onun elinden aldık. Üstünlüğü, onun halı desenlerinin benzersiz olmasıdır. Kendi hazırlamış bulunduğu özel bir desenle ve alun iplik kullanarak dokunmuş olduğu bir halısı, paha biçilemez bir parça idi. Genç asistanları onun ince sanatını öğrenebilmek için çok istekli idiler. Çünkü Kerimov 85 yaşlarında, yaşlı bir ustadır ve sanatının onunla birlikte kaybolup gitmesi istenmemektedir. Azeri bir şair Sadık AVŞAR'ın dediği gibi "o bütün bir hayat boyu sanatı için yaşayan" bir ustadır. Kerimov Kuzey Azerbaycan'da, Karabağ'da 1906 yıllarında doğmuştur. Ailesi de halı dokumacılığı yaptığı için, Kerimov çocukluğundan itibaren nasıl halı yapıldığını göremek ve bizzat tezgahta annesinin yanında halı dokuyarak büyümüştür. Descenlerdeki yenilikçi yaratıcılığı da o yaşlarda başlamıştır. Halıcılık ustalığına ilâve olarak Tahran Üniversitesinde Filoloji tahsili yapan Kerimov'un şiire ve aktörlüğe de yeteneği bulunmaktadır. Kerimov'un ustalığının şöhreti zamanla gittükçe artar. Halıları belli başlı binalara konulur. Bakû, Nizami Edebiyatı Müzesinde ve Moskova'da halıları sergilenmektedir. Kerimov klasik halı tekniğini uygulamakla birlikte, bütünle hannoni teşkil eden değişik desenleri de cesurca uygulayabilmiştir. Buna en iyi örnek "Aslanların Nağmesi" adını verdiği halıdır. Bu halıda kareler içinde değişik türde geometrik resimler uygulanmış fakat bunların hiçbirisi halının geometrik uyumunu bozmamıştır. Sanatkâr, geometrik uyumu sağlayabilmek için uygulamış olduğu orijinal teknikte ve halının desenlerindeki kahverengi, kiremit ve yeşilin, mavi bej, sarı ve pembe renkler ile sağladığı uyumda, kayda değer bir ustalığı sergilemektedir. Bu ve diğer halıları görülmeye değer sanat eserleridir.

Bakûlülçerin övgü ile bahsettikleri bir diğer sanatkâr da ressam ve heykaltaraf Sattar Bahlülzâdedir. (1909-1974) Azerbaycan Devleti Güzel Sanatlar Müzesinde eserlerini görmek mümkündür. İlk önce Bakû'deki Azerbaycan Sanat Okulunda eğitim görmüş, sonradan Moskova Sanat Enstitüsünde eğitime devam ederek V.A. Favorsky ve L. Bruni gibi hocalar ile çalışmıştır.(5) Bahlülzâde'nin resimleri genelde mavi renklerin hakim olduğu manzara resimleri içermektedir. Bunlar Van Gosh uslubu ile yapılmış, kesin hatlar uygulamayan, serbest fırça darbelerinin rahatlığı ile gerçekleştirilmiş resimlerdir. Fuzuli'nin portresi böyle bir tablodur. Bu resim yeşil ve bej fırça hareketleri ile ustaca çizilmiş, çok sade bir resimdir. Yine "Hazer Kıyısı" isimli resim de bu tür resimlerinden

(4) Latif Kerimov: Carpets

The Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR. The ministry of Culture of the Azerbaijan SSR. and L. Kelatly Ltd. (London, June 1986)

(5) Peopl's Artist of Azerbaijan SSR: Sattar Bahlulzadeh (Azerbaycan Kültür Bakanlığı SSR) (Bakû, 1984)

birisidir. Bu resimde de mavi ve sarı renklerin hakimiyeti aynı teknik uygulanarak verilmiştir. Manzara resimlerindeki görüntüler sanki bir sis perdesi ardında gizlenmiş serap şekilleri gibidirler.

Bahlülzâde'nin heykeltraşlığının en çarpıcı örneği, tahtadan oyarak yapmış olduğu, hatlarının en küçük ayrıntısını bile belirlediği, insan boyutundaki kendi heykelidir. Elde yapılmış bu son derece gerçekçi heykel, hareket ediverecekmiş gibi canlı idi. Yarım oturan bu heykelde yüz hatları kadar eller de dikkati çekiciydi. Sağ el yukarı doğru dönük, aynı seviyede tuttuğu sol eli ise aşağı dönüktü. Parmaklar uzun ince sanatkâr elleri idiler. Heykeltraş ellerin bu hareketi ile ne demek istiyordu?

Bahlülzâde'nin Eldarov tarafından yapılan bir heykeli de sanatkârın ölümünden sonra doğduğu şehir Amiradjan'da dikilmiştir. Resminden anlaşıldığına göre bu heykelde sanatkârın el ve yüz ifadesini başarılı bir şekilde canlandırmış bulunmaktadır. (6)

Bakû'daki Nizami adı verilen Azerbaycan Devlet Edebiyat Müzesi, bina olarak dikkati çekecek bir yapıdır. Ön cephesinde altı heykel bulunmakta, bunlar sırasıyla Fuzulî, Vagîf, Akhundov, Natavan, Dizhalil Mamedkulizâde ve Jabarı'ye aittirler. (7) Binanın pencerelerinin üst kısımları ark şeklindedir ve üzerlerinde turkuaz süslemeler bulunmaktadır. Duvarlarına gömülü sütunların dışı kıvrık sütun başları ve terasta aynı sütunların devam etmesi, binanın dorik ekolden etkilenmiş olduğunu göstermektedir. Bu beyaz renkteki binanın yapılışı 1939 yılına kadar inmektedir ve Nizami'nin 800 üncü doğum yıldönümünün kutlamaları ile birlikte, büyük şairin anısına atfen, onun adına onarılmış ve içi orijinal olarak nitelenen Azeri sitiline göre süslenmiştir. Dorik stili, sadece Nizami müzesinde değil, Güzel Sanatlar Müzesinde de, özellikle iç salonlardaki yıldızlı süslemeli sütunlarda kendini göstermektedir. Bakû'da, dorik stilinde yapılmış bu tür binalar, etrafı açık, parke taşlar ile döşenmiş yollar ile birbirine bağlıdır. Şehrin belli başlı binalarının çevresinin açık bırakılmış olması, klasik stildeki bu binaların ihtişamını kat kat artırmıştır.

Bakû çeşitli heykeller ile süslenmiş, yer yer eski Türk mimari örneklerini de ihtiva eden çok güzel bir şehirdir. Eski Türk mimari yapıtına örnek olarak onbeşinci yüzyıldan kalma Divanhane'yi göstermek mümkündür. (8) Divanhane'nin geniş kapısı ve üst kubbesinin dantelli ince işlemeli sanatı örnek bir sanatın tekniğini sergilemektedir. Buna benzer Türk eserlerini sadece Bakû'da değil Azerbaycan'ın diğer yörelerinde de görmenin mümkün olduğunu bilmekteyiz. (9)

(6) Aynu Eser.

(7) Nizami State Museum of Azerbaijan Literature

(Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR) (Bakû, 1975) s : 3

(8) Folk Art of Azerbaijan by Rasim Efendiyev (Bakû, 1984) s. 43-44, s. 159

(9) Aynu Eser, s. 28, s. 168

1) Erzurum Kümbetleri stilinde yapılmış dış duvarları oymalı "Ajemi Nakhichevan". Hüsrevi oğlu için yapılmış bir türbedir ve Nahcivanda bulunmaktadır.

2) Erzurum'un çifte minareleri tarzında yapılmış "State of Momine-Khatyn" Nahçıvan da bulunmaktadır.

Azerbaycan Devlet Edebiyat Müzesinin birinci salonu tamamen Nizamiye ve onun eserlerine ayrılmış bulunmaktadır. Bu salonda onun oturarak yapılmış düşünen bir heykeli ve el yazması eserleri bulunmaktadır. Bunlar "Divan" ve ölümsüz beş şiiridir.

Sırasıyla 'Hüsrev ve Şirin' 'Leylâ ve Mecnun' 'Yedi Güzeller' 'İskendername' ve 'Storehouse of mysteries' (Hizâmet-ül Esrar) dır.

Nizami 12. yüzyılda, yaşamış; büyük bir Azeri şair ve düşünce adamıdır. Sadece Azerbaycan'ın değil, dünya edebiyatının güzelliklerinin de bir parçası olmuştur. Nizami'nin hümanist düşünceleri ve asil düşleri, onu günümüzde de geçerli kılan bir toplum şairi olarak görmemizi sağlamaktadır. Nizami bir şair olarak, Feodal devlet düzeninde ezilmiş ve baskı altında kalmış halkın ızdıraplarını dile getirerek iyi bir idarecinin adil ve dürüst olması gerektiğini vurgular. Eski düzenin tamamen değişmesini isteyen Nizami, yeni düzenin halkın iradesine dayanan demokratik bir düzen olduğunu savunmuştur.

Nizami 'Leyla ve Mecnun', 'Hüsrev ve Şirin' gibi şiirlerinde sevginin önemini belirlemektedir. Sevgi insanı ölümsüzleştiren, aynı zamanda özveri isteyen kutsal bir kuvvettir.

Nizami'nin kadın hakkındaki düşünceleri çağdaş düşünceyi de temsil edebilir. Nizami İslamiyet dünyasında kadının kaderinin neden azaplı olduğunu sorarak, şöyle cevap verir:

"İster kadın, ister erkek olsun, aslan aslandır." (10)

Nizamının devrinde kadın köledir ve bir kazanç kaynağı olarak görülür. Bu İslamiyetin gelmesi ile değişmez. Nizami kadını eski Türklerde olduğu gibi "Burla Hatun" ve "Banu Çiçek" kişiliğinde, cesur, savaşçı ve erkek ile eşit seviyede görmeyi istemiştir. (11)

Nizamının eserleri şiir türünde yazılmış romanlardır. Bu eserlerinde insan psikolojisini kendi mizah anlayışına göre anlatır. Fıkra olarak görülebilecek aşağıdaki satırlar onun bakış açısına örnek teşkil edebilir:

"I heard that a man with a rope around his neck went to the gallows,
With his face as beautiful and fresh as early, spring,
One of his friends asked him:
Why you looking so cheerful, you know that you are living your last hours?
He answered; it is a short life given to me,
I can not and it in grief (Sh. 265) (12)

(10) R. Azada: Nizami Ganjavi

(Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR Nizami Institute of Literature) (Elm Publishers Bakû-1981) s. 37

(11) Aynı Eser. s. 37

(12) Aynı Eser. s. 20

Nizami bir gün bir adamın boynunda bir ip, asılmaya gittiğini görür. Adam çok neşeli ve bahar gibi aydınlık bir yüze sahiptir. Nizami ona neden bu kadar neşeli olduğunu sorduğunda o da şöyle cevap verir:

"Bana tanınan hayat çok kısa, bunu da tüzülerek geçiremem."

Bir başka şiirinde de teologların cennet ve cehennem safsatasına pek önem vermediğini aynı mizahi dil ile şöyle söylemektedir:

"If The world is so beautifully adorned,
Why ask for another world?
If it is possible for us to live here?
Why move to another world?
If that is the last place for us to settle,
Why do we live here then? (İg, 87) (13)

Eğer dünya bu kadar güzel ise neden başka bir dünyayı isteyelim? Eğer bu dünyada yaşamak mümkünse neden öteki dünyaya gidelim? Eğer orası en son kalacağımız yer ise buradan neden oturuyoruz? diye sorar şair.

Nizami, Boccaccio, Voltaire, Goethe ve Shiller gibi ve hatta Shakespeare gibi yazarlar ile kıyaslanmıştır. Medrese eğitimi gören Nizami, çağının bir gereği olarak İslam kültürünü aldığı gibi antik Yunan felsefesini de öğrenmiştir.

Eflatun, Aristo ve Öklid gibi bilim adamlarının öğretileri ile İbni Sina'nın bilimini bir arada çalışmıştır. Rönesans humanizmasının etkisi ile toplumcu ve insancıl bir şair olarak daima ezilenin sesini duyurmakla kalmamış, iyi bir idarecinin saygı değer olabilmesi için halkına adil bir şekilde hizmet vermesi gerektiğini daima vurgulamıştır. O yüzyılda demokratik bir yönetimden yana olan şairin ne derece ileri görüşlü bir düşünce adamı olduğu anlaşılmaktadır. Sanaanın verdiği özellikleri ve düşünceleri ile Nizami, Edebiyatta ölmez bir imza bırakmıştır.

Nizami müzesinin XI. salonu 16 ıncı yüzyılda yaşamış Fuzuli'ye ayrılmıştır. Fuzuli'nin güzel bir vazo üzerinde ki küçük portresi dikkati çekmektedir. Fuzuli'nin ailesi Azerbaycan'ı terkederek Irak'a yerleşmiş Azeri Türklerindedir. Fuzuli Kerbela'da doğar ve üç dilde yazar-Azerice, Fransça ve Arapça. Onun 'Leyla ve Mecnum' şiiri, lirik gazelleleri, felsefi ve eleştirel yazıları bu salonda bulunmaktadır; Fuzuli'nin 17 nci yüzyılda bir yazarı tarafından kaydedilmiş lirik Divanı büyük bir değer taşımaktadır.

Nizami müzesinin XII. salonu bir halk şairi olan Koroğlu'na aittir. Koroğlu'nun ressam Salahov tarafından yapılan tablosu onun azim ve gücünü vurgulayan bir tablodur.

(12) Aynı Eser. s. 40 Şahnameden alınmıştır.

(13) Aynı Eser. s. 20

İkbalname'de alınmıştır.

Köroğlu'nun şiirlerinin bir kısmı Gürcü ve Ermeni lisanlarında yazılmış el yazmalarında da sergilenmektedir.

Bakû'nün görülmeye değer güzelliklerinden birisi de 'Ateşgiak' mabedi olarak isimlendirilen Ateş Mabeditir. Burada toprak alev alev kendiliğinden yanmaktadır. Ateş mabedi Azerbaycan devletinin kuruluşu kadar eskidir ve Zerdüşt dininden olan Hintlilerin ilham kaynağı olan kutsal bir mabeditir. Mabedin üzerindeki Sanskritçe yazılar burada ateşe tapan halkın, Hint asıllı olduğuna kanıt olarak gösterilebilir. Şimdi Ateş Mabedi eski esrarengizliğini kaybetmekle birlikte turistik önemini kazanmıştır ve kendi türünde dünyada tek mabed olduğu kaybedilmektedir.

Bakû şehitliğini ziyaret ederek oraya çiçek koyduk ve şehitlerin ailelerinin üzüntüsünü biz de içimizde hissettik. Azeriler için Ruslar tarafından öldürülen şehitlerinin anısı daha çok taze ve hüzünlü idi.

Bir gün Bakû Akademiler Başkanı Prof. Eldar Salayev bizi Gülüstan'a götürdü. Burası akşam yemek yenen, büyük bir sahnesi olan, dışarıdan bakıldığında çausı kubbe gibi görünen, çok büyük ve modern bir bina idi. Bu bina bizim kaldığımız Moskova Oteli'ne yakındı. Burada güzel yemekler yendikten sonra bir kısmı, Rus, bir kısmı Azeri rakkaselerin zarif ve canlı danslarını izledik Bunların hareketlerinin zarafeti, dansözlerin hareketleri ile kıyaslanamayacak kadar zarifti. Çünkü bu danslarda belli bir koreografinin hünerli dokunuşu hemen anlaşılırmaktaydı. Söylenen şarkılar Azeri Türkçesinde olduğu için hiç yabancı gelmemişti. Bir süre sonra duvara ışık oyunu ile Türk Bayrağının kırmızı ve beyaz ayıldızının gölgesi yansıtıldı.

Bakû'den ayrılmadan önce 27 Temmuz 1990'da, Bakû Televizyonun'da bizimle yapılan bir söyleşide, gezimizden edindiğimiz izlenimlerin çok olumlu olduğunu belirttik. Sınırda "hoş geldiniz" öz vatanınıza diyen Azeri polisi tarafından karşılanmamız Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ortak sınırını teşkil eden, bir köprüden geçtikten sonra, kesilen kara köç etrafında dolaşırılmamız ve daha sonra her konakladığımız yerde bize gösterilen müstesna ve geleneksel Türk konukseverliği, bizi çok duygulandırmıştı. Kendimizi Türkiye'nin bir parçasında gibi hissetmiştik ve çok etkilenmiştik.

Azerilerin güzel sanatları (halıcılık, resim, giyim ve heykeltıraşlık gibi) ve edebiyatları ile Türk kültürünü bütün baskılara rağmen bu denli canlı tutabilmeleri büyük bir başarı olarak görülmelidir. Azerilerin bizde artık unutulmaya başlayan aşıklar geleneğini her yemekte sürdürmeleri, bunun yanında Nazım Hikmet'ten şiirler okumaları ve aralarında İstiklâl Marşının bütün kıtalarını ezbere bilenlerin bulunması ve Türk şiirine ve müziğine karşı duydukları özel ilgi onların kutlanacak özellikleridir. Milli bir kültür böyle yaşatılıp canlı tutulabiliyor.

Bizlerin de kültürel faaliyetler ile buna katkımızın olması gerekmektedir. Bana Bakû Üniversitesinden hocalık yapmaya istekli olup olmadığımı sorulduğunda, olumlu cevap verdim. Bizim onlara öğretebileceğimiz şeyler olduğu gibi karşılığında onlardan

da öğrenebileceğimiz çok şeyler olmalıydı. Türk ve Azeri toplumları ortak bir kültüre sahip olan toplumlardır ve kültürel ilişkilerini sürdürüp geliştirebilirler. Bakü 'da televizyondaki söyleşimiz bu şekilde son buldu. Aynı gün Moskova uçağına binmek üzere yola çıktık. Uçakta Azeri dilinin tamamen kesilmesi ve anonsların Rusça yapılması üzerine tam anlamıyla bize yabancı olan bir ülkeye gitmek üzere olduğumuzu anladım. Hemen hemen üç buçuk saatlik bir uçuştan sonra çok sıcak bir iklimden tamamen ters, çok serin bir iklime varmıştık. Yün kazak ve yağmurluk gibi sıcak tutacak giysiler beni rahat ettirdi. Akademiden gelen bir öğretim üyesi bizi karşılayıp gezdirdi ve tercümanlığımızı yaptı. Onunla İngilizce rahat anlaştık. Bu arada sadece İngilizce ve Almanca bilmenin yetmediğini, Rusça da bilmenin artık gerekli olduğunu anladım. Rus alfabesinin farklı oluşu Moskova Metrosunda yönümüzü tayin ederken işimizi güçleştirdi. Fakat tercüman refakatinde Metroda rahat yolculuk ettik.

Moskova Metrosu görülmeye değer bir yer. Metronun içine iki kat yürüten merdivenler ile inildikten sonra, çeşitli peronlardan geçilerek, trene biniliyor. Peronları süslemeli dorik tarzındaki çeşitli renklerdeki taşlardan yapılmış sütunlar tutmaktadır. Tavanlar oval ve renk renk oymalarla süslüdür. Bir perona özellikle götürüldük ve tavadaki Rus tarihini anlatan resimlerin güzelliğini seyrettik. Metro havadar ve çok temiz bir yerdi. Gıda maddeleri ile kirlenilmemişti. Yürüyen merdivenlerden inerken ve trenlerde dikkat ettiğim şey, kadın, erkek, insanların kitap okumasıydı, çocukların bile elinde kitap vardı. Dış görünüşleri çok kibar olmamakla birlikte yeterince pratik ve iyi giyimli, oldukça iri yapılı insanlardı. El ve ayaklarının büyüklüğü ve sarınlıkları dikkatimi çekmişti.

Gürcüler ve Azeriler biz Türklere çok benzerken, Moskova'daki Ruslar farklı bir fiziğe sahiptiler.

Doğal olarak en çok gezdiğimiz yer Kızıl Meydan idi. Lenin'in anıtı kabrini dışardan inceledik. Fakat içeri girmeye muvaffak olamadık, çünkü önünde belki iki saatlik bir kuyruk vardı. Bu meydanda kubbelerini yeşil, kırmızı ve mavi renklerin ustaca süslediği tek bir orijinal kilise var. Bu kilise Moskova'nın sembolü halindedir. Ondan başka kubbeleri altın kaplama kiliselerden, çok dış yapı tarzları çok ilginçti. Moskova kenti yeşillikler, çiçekler ve ağaçlar içinde bir kent idi. Moskova'ya üç saatlik uçuşumuzda pek çok orman seyrettim. Ormanlar titizlikle korunmuş ve gözlerimiz adeta yeşile doymuştu. Fakat soğuk ve yağış göz açtırmıyordu.

Moskova'nın yolları geniş ve dört-beş gidiş ve gelişi olan, alt geçitli yollardı. Binalar muntazam ve parlak granitten yapılmış, Gotik tarzını andıran sivrilikte göğe uzanmaktaydı. Bir taksi şoförü Moskova Üniversitesi binasını gösterirken, harpten sonra bu binaları esir Almanlara yapurmuş olduklarını bozuk bir Almanca ile övünerek anlattı.

Moskova'nın içinde bir Sanat Müzesi ve bir de Bebek Müzesini gördük. Sanat Müzesinde tanıştığımız bir aile bizi ısrarla Leningrad'a davet etti ve oradaki Metro ile sanat eserlerinin Moskova'dakinden çok daha eski ve sanatlı olduğunu anlattı. Lenin'in

artık modasının geçtiğini ve onun düşüncelerini artık benimsemediklerini de açıklamakta bir sakınca görmediler. Ne yazık ki Leningrad'a gitmeye zamanımız yoktu.

Kızıl Meydan'da Moskova'yı görmek ve gezmek amacıyla gelen pek çok Avrupalı ve Amerikalı Turist kafilesi ile karşılaştık. Dolaşmaktan yorulunca uzaktan görünen bir Mc Donalds'a hamburger yemeğe gittik, fakat polis bizi kapıdan döndürdü ve eliyle uzak bir yeri işaret etti. Onun gösterdiği yeri bulunca, beş altı blok öteden kuyruğa girmemiz gerektiğini, anlıyarak, köfte yemekten vazgeçip otelimize döndük. Bu arada alışveriş etmek de istedik, fakat kumaş satan mağazaların bomboş olduğunu hayretle gördük ve alışverişten de vazgeçtik. Kürk veya ziynet gibi lüks tüketim maddeleri almak için ruble geçerli değildi, yabancılardan dolar istiyorlardı.

Moskova'da bazı dükkanlarda Rize çayının satıldığını görerek sevindik. Bir çeşit yoğurt olan kefir, sağlığa yararlı bir madde olarak çok satılmaktaydı. Fakat yine gıda maddeleri satan bu dükkanların da önünde kuyruklar oluşmaktaydı. Şehirde yemek yiyecek lokanta bulmak hiç de kolay bir iş değildi. Bazı otellerin restoranlarında "hard cash" yani dolar talep edilmekteydi.

Artık dönüş yolculuğumuz başlamıştı. Uçakla Tiflis'e oradan da karayolu ile tekrar Batum'a döndük. 4 Ağustos da Batum'a vardığımızda Gürcüler Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği haberlerini verdiler.

Batum'dan ayrılmadan önce zevkli tiyatro binasını, manolya ağaçlı yollarını, ren-garenk ortanca çiçeklerini ve botanik bahçelerinin latince isimli, çeşit çeşit yeşil zenginliklerini tekrar tekrar görmek istedik.

Batum ve dans eden yunusları, Batum ve Botanik bahçeleri, Batum ve Akvaryumu, zihnimde ayrılmaz bir bütünü oluşturdu. Bütün bunlar oradaki benzin kuyruklarını bile unutturacak nitelikte idi. Batum Başbakanlık binasına uğrayarak teşekkür ederken, Gürcülerin de biz Türklere ne kadar benzediklerini düşündüm. Bunun sebebi tarih boyunca Azeri, Acem ve Osmanlı Türkleri ile karışmış bir nesil olmaları idi. Gürcüler beyaz kumral ve cana yakın insanlardı. Kendilerinin üç milyon kadar olduklarını, bir o kadar Gürcünün de Türkiye de olması gerektiğini söylüyorlardı. Türkiye'den yayınlanan Tv 4'ü Batum'da izliyebiliyorlar ve Nazım Hikmet'i tanıdıklarını, Çalı Kuşu gibi Tv dizilerini beğenerek izlediklerini belirtiyorlardı. Gürcülerin Türk kültürüne olan ilgileri temelde kültüre verdikleri değerden kaynaklanmaktadır. Onlara Çalı Kuşu gibi Türk klasik romanlarının konusunu işleyen, başka Tv dizileri de göndermek ve ilgilerini canlı tutmak gerekmektedir. Gürcistan ve Azerbaycan ile kültür bağına daima sürdürmenin ve dostluğu ilerletmenin gereğini bu seyahat sırasında biraz daha belleğimize yerleştirdik.

Sovyet Rusya seyahatimizin ana amacı Atatürk Üniversitesi ile Batum, Tiflis, Bakü ve Moskova Akademi ve Üniversiteleri arasında kültürel ve bilimsel araştırmaları yürütmek için işbirliği yapmak ve öğretim üye ve yardımcılarının gelecekteki bilimsel araştırmaları yapabilmeleri için karşılıklı gidiş ve gelişlerinin organizasyonunu sağlamaktır.

Batım da Başbakanlıkta yapılan toplantıda görüşülen konular, Metalurji, Matematik, Ekonomi, Etnografya, Demir Devri Arkeolojisi, Türkiye Gürcistan Tarihi, İslâm Dininin Gürcistan'daki etkisi, Sosyoloji, Eğitim Bilimleri, Türkçe Dili ve Edebiyatı Bölümünün Batum'da açılması gibi konulardı. Bu toplantıya Başbakan yardımcıları, Enstitü Direktörleri ve Hocalar-Rektör, Rektör Yardımcısı ve Pedagoji Enstitüsü Direktörü katılmıştır.

Tiflis'de Tiflis Üniversitesi Rektör Yardımcısı, Gürcistan Bilimler Akademisi Rektörü ve üst düzey ilgilileri ile toplantı yapılarak her konuda anlaşma yapılabilmesi için karar alındı. Daha önce Jeofizik Enstitüsü ile Atatürk Üniversitesi arasında bir protokol imzalandığı bilinmektedir.

Tiflis'den ayrılmadan önce Ziraat Enstitüsü Rektörü ve Turizm Bakanlığının üst düzey yetkilileri ile de görüşüldü ve işbirliğine karar verildi.

Bakû 'da Azerbaycan Bilimler Akademisi Başkanı Prof. Eldar Salayev ve Başkan yardımcılardan ünlü şair Prof. Aslan Aslanov ile protokol imzalandı. Bunu takip ederek İnşaat Enstitüsü Rektörü, Toprak ve Agrokimya Enstitüsü Direktörü ile protokollar imzalandı. Daha önceden de Jeoloji enstitüsü ile bir protokol imzalanmıştı. Anorganik ve Fizikokimya Enstitüsü Direktörü ile ve Azerbaycan Bakû Devlet Üniversitesi Rektörü Prof. Mrabbas Kasımov ile görüşmelerde bulunuldu.

Moskova da Bilimler Akademisi Yer-içi Fiziği Enstitüsü ve Bilimler Akademisi Jeoloji Enstitüsü ile daha önce yapılmış olan protokol devam etmektedir. Bundan sonra Moskova Üniversitesi ile de işbirliğine girilebilecektir.

LİTERATÜR:

- 1- Azerbaijan National Costume Relics of Azerbaijan Material Culture The Academy of Sciences of the the Azerbaijan SSR, The Museum of Azerbaijan History.
- 2- Carpets: Monements of Azerbaijan Material Culture Series (Academy of Sciences of The Azerbaijan SSR. Azerbaijan History Museum)
- 3- Folk Art of Azerbaijan By Rasim Efendiyev (Bakû, 1984)
- 4- Georgy Khtsishvili, Tbilisi a Guide-Translated by Liv Tudge (Pleneta Publishersy, Moskow, 1989)
- 5- Latif Kerimov, Carpets The Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR. Ministry of the Azerbaijan SSR. And L. Kelaty Ltd. (London, June 1986).
- 6- Nizami State Museum of Azerbaijan Literature (Academy of Sciences of the Azarbaijan SSR) (Bakû 1975)

7- People's Artist of Azerbaijan SSR: Sattar Bahlulzâdeh (Azerbaycan Kültür Bakanlığı SSR) (Bakû, 1984)

8- R, Azada : Nizami Ganjavi (Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR, Nizami Enstitute of literature)

Fotoğraf: 1 Moskova, 27 Temmuz 1990-1 Ağustos 1990

Fotoğraf : 2 21 Temmuz 1990 Gence, Azərbaycan Nizaminin Türbesinə Çelenk Kondu.

Fotoğraf: 3
28 Temmuz 1990 17 Ekim Meydanı Moskova

Fotoğraf: 4
28 Temmuz 1990 Moskova

Fotoğraf: 5 21 Temmuz 1990 Gence, Azərbaycan